

KORUMA ALANLARININ ÇEVRESİNDE NÜFUS HAREKETLERİ:

TEMEL YAKLAŞIMLAR

Yasin KOÇ

Araş. Gör. Dr. Balıkesir Üniversitesi FEF Coğrafya Bölümü kocyasın2009@gmail.com

Abdullah SOYKAN

Prof. Dr. Balıkesir Üniversitesi FEF Coğrafya Bölümü asoykan@balikesir.edu.tr

ÖZET

Son yıllarda koruma alanlarının kendisi kadar, çevresi de nüfus hareketleri açısından üzerinde durulan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı süreçlerle açıklanan bu nüfus hareketleri doğa ve çevre koruma alanında çalışan sosyal bilimciler arasında önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Buna göre bazı araştırmacılar, koruma alanlarının çevresinde çekici faktörlerin etkisiyle göçlerle gerçekleşen bir nüfus artışı olduğunu bu durumun doğal kaynaklar üzerinde baskı oluşturarak sürdürülebilirliği olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmekte, başka araştırmacılar ise söz konusu bölgelerde meydana gelen nüfus artışına ilişkin genel çıkarımlar yapmanın mümkün olmadığını ileri sürmektedirler. Çalışmanın amacı koruma alanlarının çevresindeki nüfus hareketlerine ilişkin farklı yaklaşımları, kuramsal açıdan değerlendirilerek benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyarak nüfus hareketleri, doğa koruma ve kırsal kalkınma arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Yaklaşım ve yöntemde farklılıklar olsa da genel eğilim, koruma alanlarının çevresine bir nüfus hareketi olduğu yönündedir. Bununla birlikte söz konusu alanlardaki nüfus hareketlerinin, gerek koruma politikalarının verimliliğinin gerekse yerel halk açısından etkilerinin daha doğru anlaşılması için durum çalışmalarını savunan yeni bir paradigmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Çalışmada koruma alanlarıyla ilgili literatür taranarak, konuyla ilgili her türlü yazılı materyal doküman analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğa Koruma, Nüfus Hareketleri, Kırsal Kalkınma

POPULATION MOVEMENTS AROUND PROTECTED AREAS:

BASIC APPROACHES

ABSTRACT

In recent years as conservation areas itself ,around of these areas are also emerged as a subject in terms of population movements. Social scientists working in the field of environmental protection attempt to explain the population movements in different progress brought important discussions which constitutes subject of this research. within this scope, the purpose of this paper is to reveal a different approaches about population movement around protected areas from a theoretical perspective. While differences approaches and methods exist the general trend show that there are population movement around protected areas. A emerged paradigma suggest that case studies are essential but efficiency of protected policies and

impact of the population movement around protected areas on local communities to understand influences of the population movements correctly. I had reviewed and analysed literature about the protected areas particularly related with the new paradigma.

Keywords: *Nature Conservation, Population Movements, Rural Development*

GİRİŞ

İnsanın doğa ile ilişkilerinde etkileme yönünün son 100 yıla kadar hep doğadan insana olduğu varsayılmıştır. İnsanın çok değişik yollarla doğayı tahmin edilemez boyutta etkilediği ve doğal alanları çok hızlı bir şekilde tahrip ettiğinin anlaşılmasının yaklaşık 150 yıllık bir tarihi vardır. Bu 150 yıl içerisinde insanların başlıca tarım, sanayi ve teknolojik gelişmelerle doğal alanları yok etmeye başlamasıyla doğa koruma kavramı ortaya çıkmış ve son 150 yılda Dünyanın yaklaşık % 15'lik bir kısmı resmi olarak değişik kategorilerle koruma altına alınmıştır (Wittemyer, Elsen, Bean, Burton ve Brashares, 2008). Doğa koruma temelde yasal, idari, teknik ve sosyal boyutları olan çok disiplinli bir çalışma alanıdır. Bu çalışma, doğa korumanın sosyal boyutu içerisinde değerlendirilen koruma alanları etrafındaki nüfus hareketliliği ile ilgilidir.

Koruma alanlarının içerisindeki ve etrafındaki nüfusun durumu doğa koruma tarihinin en başından beri önemli bir konu olarak her zaman gündemde olmuştur. 1872 yılında Dünya'da ilan edilen ilk milli park olan Yellowstone Milli Parkı'nda insansız koruma fikrine dayanan "Yellowstone Tipi Koruma" insanların koruma alanlarından uzaklaştırılmasını ön görünken, gelişen yeni doğa koruma anlayışında insanları bu alanlardan uzaklaştırmadan koruma fikri benimsenmiş, bunun doğa korumacılıkta daha sürdürülebilir olduğu kabul edilmiştir. Son yıllarda ise korunan alanların algılanan pozitif değerleri nedeniyle koruma alanlarında bir nüfus hareketi olduğu iddiası ortaya atılmıştır. Bu çalışmanın amacı Dünyada korunan alanlar çevresinde meydana gelen nüfus hareketlerini konu alan literatürü eleştirel bir değerlendirmeye tabii tutmaktır. Çalışma ayrıca bu literatürün Türkiye'deki korunan alanları etrafındaki nüfus hareketlerini açıklama yeterliliklerini sorgulamaktadır. Doğa korumanın gittikçe popüler hale gelmesi ve her geçen gün yeni koruma alanlarının ilanı bu yeni alanların çevrelerine etkilerinin incelenmesini de beraberinde getirmiştir. 2000'li yılların başından itibaren bu alanlar etrafındaki nüfus hareketleri de araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Batı'da bazı araştırmacılar korunan alanların algılanan pozitif değerlerinden dolayı nüfusu çektiğini, kırsal kalkınmaya olumlu etki yaptığını dolayısı ile doğa korumanın sadece yaban yaşamını korumakla ilgili bir kavram olmadığını iddia etmektedirler ve daha fazla korunan alanın ilan edilmesini örtülü olarak desteklemektedirler. Diğer bir grup araştırmacı ise aslında bu iddiaların doğru olmadığını, büyük veri setleri ile elde edilen genellemelerin küçük ölçekli alan çalışmaları ile desteklenmediğini, birçok koruma alanı içerisinde ve etrafındaki nüfusun azaldığını iddia etmektedir. Bu çalışma bu iddiaları, bunların dayanaklarını, bu dayanakların farklı ölçeklerde ne anlama geldiğini ele almaktadır. Çalışmada ilgili literatür, konu hakkındaki forumlar, yazılı ve görsel malzemeler doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Sonuç nomotetik karakterli genel-geçer model önerilerinin idiografik alan çalışmalarının sonuçları ile çeliştiğini göstermektedir.

KORUNAN ALANLARIN ÇEVRESİ VE NÜFUS HAREKETLERİ

Doğal ve kültürel kaynakları koruma politikalarının koruma alanlarına doğru olan göçü tetiklediği ilk kez Scholte'un (2003) nicel bir durum araştırmasıyla gündeme gelmiş, sonrasında ise bu konu Wittemyer ve diğerlerinin (2008) daha geniş kapsamlı bir çalışmasıyla

koruma alanlarıyla ilgili yeni iddialar ortaya atılmıştır. Bu çalışmalarda (Wittemyer ve diğerleri, 2008; Andam ve diğerleri, 2010; Radeloff ve diğerleri, 2010; Seto, Fragkias, Güneralp ve Reilly, 2011) ortak kaygı koruma alanlarının çevresine nedenleri farklı olsa da bir nüfus hareketinin olduğu ve takip eden süreçte söz konusu nüfus hareketlerinin koruma politikalarının nihai amacı olan ekosistemi ve kültürel çevrenin sürdürülebilirliğini tehdit ederek doğa koruma çalışmalarını amacından uzaklaştırdığı şeklindedir.

Wittemyer ve diğerlerinin (2008) *Science*'ta yayınlanan söz konusu makalesi 45 Asya ve Latin Amerika ülkesinde yer alan 304 koruma alanını ele almış, koruma alanlarının çevresindeki kırsal alanlarda çekici faktörlerin etkisiyle kaynağını yine kırsal alanlardan alan bir nüfus hareketinin olduğu ve takip eden süreçte söz konusu bölgelerde nüfusun diğer kırsal alanlara göre iki kat daha hızlı arttığı ampirik olarak ortaya konulmuştur. Diğer taraftan Wittemyer ve diğerlerinin çalışmasından bir yıl sonra Joppa, Loarie ve Pimm'in (2009) yaptığı bir çalışma Wittemyer ve diğerlerinin çalışmasının yanlış veri setlerinin karşılaştırılmasından kaynaklandığını, aynı koruma alanlarında kendilerinin yaptıkları çalışmada koruma alanları kenarlarında nüfusun aslında diğer alanlara göre daha fazla artmadığını, artış gösteren spesifik durumlar olsa da bunun genellenemez bir çıkarım olmadığını iddia etmişlerdir. Onlara göre nüfus artışının gerçekleştiği koruma alanları kenarları genellikle çevredeki diğer nüfus alanlarının genişlemesi ile ilgilidir. Böylece bu iki grup arasında başlayan tartışma kendilerinden sonraki yüzlerce çalışmada da söz konusu edilmiş ve bu tartışmalar halen hararetli bir şekilde devam etmektedir.

İster doğal nüfus artışları isterse de göçlerle olsun söz konusu nüfus artışı doğal ve kültürel kaynak değerlerini tehdit etmesi açısından üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her hangi bir sahanın koruma alanı ilan edilmesindeki temel motivasyon sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır (Brockington ve Igoe, 2006). Ancak nüfus hareketleri sonucu yani korunan alanların etrafındaki göçler veya doğal nüfus artışları sürdürülebilirliği gerek doğal, gerekse kültürel kaynaklar açısından olumsuz etkilemekte, bunun sonucunda önemli toplumsal ve çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Koruma alanlarının çevresindeki nüfus hareketlerinin hangi süreçler sonucunda gerçekleştiğini ise ilk kez Scholte ve de Groot (2010), açıklamaya çalışmıştır. Yazarlar, nüfustaki artışı göç olgusuyla açıklayan üç model önermişlerdir. Bunlar;

- 1) *Sınır kuşatıcılık (Frontier engulfment)*,
- 2) *Çekicilik (Attraction)*
- 3) *Rastlantısal (Incidental)* modeldir.

Yazarların, örnekler vererek açıkladıkları bu modellerle ilgili Türkiye'de coğrafya alan yazınında yapılan çalışmaların, (Arı, 2009; Arı ve Hurley 2011; Arı ve Hurley, 2011) göze çarpan sınırlılığı dikkat çekicidir. Teorik bir altyapı oluşturarak konunun ve araştırma probleminin daha iyi anlaşılması için adı geçen modeller üzerinde durulması gerekmektedir. Nitekim Joppa ve diğerleri (2009) anılan yazarlar tarafından öne sürülen modellerin korunan alanların çevresindeki nüfus hareketlerine yeni bir teorik boyut getirdiğini dile getirmişlerdir. Bununla birlikte her bir modelin belirlenmesi korunan alanların etrafındaki nüfus hareketlerinin hangi süreçlerin sonucunda ortaya çıktığının anlaşılmasını sağlayarak

biyoçeşitliliğin ve diğer kaynak değerlerinin korunmasında yaşanan sorunların çözülmesine önemli katkıda bulunacaktır.

Söz konusu modeller, ilgili literatürün içerik analizine tabi tutulmasıyla ortaya konulmuştur. Bunlardan üzerinde en çok tartışılanı, koruma alanlarının çekici unsurlarının ortaya çıkardığı bir nüfus hareketi olan Çekicilik (Attraction) modelidir. Nitekim Wittmeyer ve diğerleri (2008)'nin daha önce zikredilen çalışması da bu model için bir veri kaynağı olmakla birlikte çekicilik modelinin en iyi ampirik örneklerinden birini temsil etmektedir. Şekil 1'de Wittmeyer ve diğerleri (2008)'ne göre koruma alanlarının çevresine gerçekleşen nüfus hareketlerinin çekici ve itici faktörleri yer almaktadır.

Çekici Faktörler	İtici Faktörler
-Yabancı yardımlar ve entegre koruma ve kalkınma projeleri (Okullar ve hastaneler)	Arazi kullanım kısıtlamaları
-İş imkanları (yönetim pozisyonları ve turizm)	Doğal yaşam çatışmaları (hayvancılık ve bitkisel üretim)
-Gelişmiş ekosistem hizmetleri (orman ürünler, yiyecek ve halk tıbbı)	Yetkililerle, hükümetle veya kırsal güçlerle çatışma.
-Pazara ulaşım (yol altyapısı)	Kültürel dejenerasyon ve yaşam masraflarının turizmle birlikte artması.
-Güvenlik (güvenlik görevlileri ve hükümet yetkilileri)	Şehir merkezlerinden izalasyon.

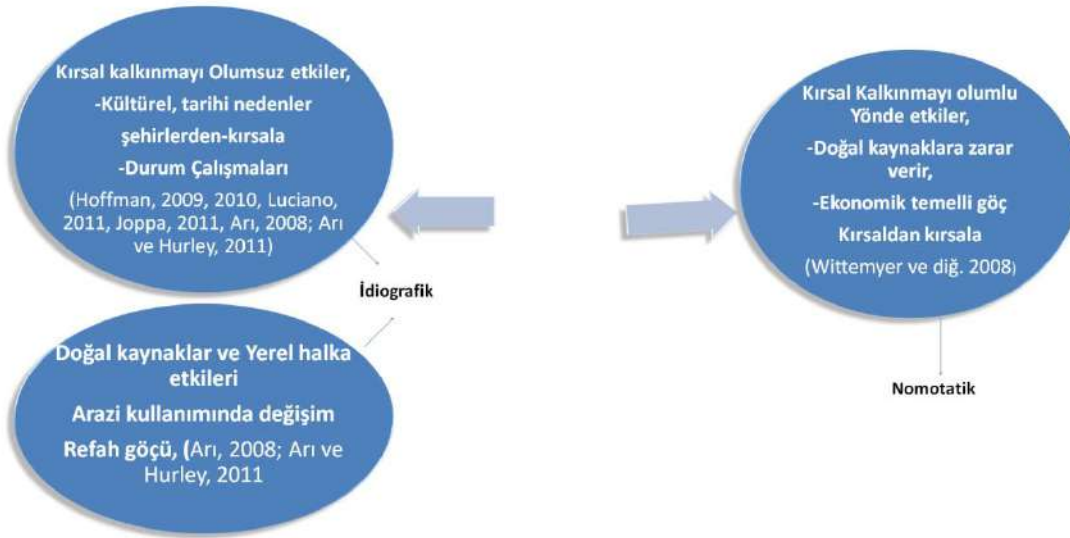
Şekil 1: Wittmeyer ve diğerlerine (2008)'e göre koruma alanlarının çevresine gerçekleşen nüfus hareketlerinin çekici ve itici faktörleri.

Bir koruma alanı, mevcut doğal kaynaklarının hala zarar görmediği uzak bir bölgede kurulur. Ancak daha sonra bir sınır kuşatıcısı tarafından kontrol altına alınır. Bu durum genellikle ormancılık faaliyetleri, tarımsal faaliyetler veya hayvancılık faaliyetleri marifetiyle meydana gelir. Scholte ve de Groot, (2010) bu nüfus hareketini sınır kuşatıcılık modeli olarak adlandırmışlardır. Amazon'daki ormansızlaşma bu modelin tipik bir örneğidir. Koruma alanının kenarındaki nüfus ilk başlarda söz konusu sektörlerde çalışanların kaynakları kuşatmasıyla kendini gösterir; ancak daha sonra ormancılık faaliyetleriyle ormansızlaşan, tarımsal üretim için elverişli hale gelen alanlara çiftçilerin yerleşmesi diğer bir nüfus hareketi olarak gözlenir.

Rastlantısal model ise koruma alanının kendi doğal zenginliklerinden kaynaklanmayan bir nüfus hareketidir. Koruma alanının yer aldığı bölge çatışmaların ve salgın hastalıkların sebebiyet verdiği nüfus azalmalarıyla veya mülteci akınlarının olduğu bir bölge olarak, uzak bölge olmasının avantajıyla nüfus artışlarının meydana geldiği bir bölge olabilir (Scholte ve de Groot. 2010). Bu modele en iyi örneklerden biri İnka medeniyetine ait pek çok unsur barındıran, UNESCO' nun dünya mirası sit alanı listesine aldığı, Peru'nun sembollerinden biri olan *Machu Picchu* (yaşlı dağ) tarih koruma alanıdır (UNESCO, 2014). Söz konusu alanın yer aldığı şehir (Cuzco) Peru'nun endüstriyellemesine bağlı olarak, 1940'lerin sonunda yapımına başlanan tren yolunda çalışan işçiler ve onların aileleriyle nüfus artışlarına sahne olmuş, 1998

de ise Aobamba nehrindeki taşkından kaçan insanlar *Machu Piccu* koruma alanının yakınındaki alana (Santa Teresa) yerleşmişlerdir (Luciano, 2011).

Koruma alanlarının çevresinde gerçekleşen nüfus hareketleri iki temel yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki geniş ölçekli veri setleriyle söz konusu alanların çevresinde, diğer kırsal alanlara göre nüfusta bir artış gözlemlendiğini, bu durumun koruma alanlarına yapılan ulusal ve uluslararası yardımlarla kırsal nüfus için bir cazibe merkezi olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre koruma alanları kırsal kalkınmayı olumlu yönde etkilemekte; ancak artan nüfusla birlikte biyoçeşitlilik üzerinde baskı oluşmakta, doğal peyzajda da değişiklikler meydana gelmektedir (Wittemyer ve diğerleri, 2008; Radloff ve diğerleri, 2010).

Şekil 2. Koruma Alanlarının Çevresine Nüfus Hareketlerine Kuramsal Yaklaşımlar

Diğer bir yaklaşım ise geniş ölçekli veri setlerinin koruma alanlarının çevresinde gerçekleşen nüfus hareketlerinin gerçek nedenini vermekten uzak olacağını, söz konusu alanlardaki nüfus hareketlerinin yerel ölçekte anlaşılmalıyı gerektiren tarihi, kültürel ve siyasi süreçlere bağlı olarak kendi içinde farklı nedenlerle açıklanmalıyı gerektirdiğini savunmakta (Hoffman, 2013; Hoffman ve diğerleri; 2011; Joppa, 2012; Luciano, 2011; Joppa ve diğerleri. 2009) veya küçük ölçekli durum çalışmalarıyla koruma alanlarının çevresindeki nüfus hareketlerinin sosyal nedenlerini ortaya koymaktadırlar (Arı, 2009; Arı ve Hurley, 2011; Luciano, 2011; Hoffman, 2011).

Bu yaklaşıma göre, koruma alanlarının çevresinde nüfus hareketleri söz konusu olsa dahi bunun gerçekten koruma alanının kendisinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını ve söz konusu nüfus hareketlerinin gerçek nedenlerini anlamak küçük ölçekli durum çalışması gerektirmektedir. Bu yaklaşım, nüfus hareketleri sonucu ortaya çıkan sosyal ve çevresel sorunlara dikkat çekmesi açısından önem taşımaktadır. Nitekim bu yaklaşımın önemli temsilcilerinden biri olan Joppa (2012) koruma alanlarının çevresinde gerçekleşen nüfus hareketlerinin nüfustaki artış veya azalma tartışmaları dışında asıl problemin doğal nüfus artışları da dahil söz konusu nüfus hareketlerinin yerel halkı nasıl etkilediğini anlamının önemine vurgu yapmaktadır çünkü ona göre neoliberal koruma politikaları biyoçeşitliliği koruma amacı dışında kırsal kalkınmayı şekillendiren bir potansiyele sahiptir. .

Wittemyer ve diğerleri (2008) daha önce bahsedilen çalışmada Afrika ve Latin Amerika'da yer alan 306 koruma alanını ele almışlar ve yoğun tartışmalara neden olan şu hipotetik sonuçları ileri sürmüşlerdir;

-Söz konusu sahaların çevresindeki kırsal alanlar yapılan ulusal ve uluslararası yardımlarla diğer kırsal alanlara göre cazip yerleşim alanları haline gelir,

-Nüfus bu alanlarda diğer kırsal alanlara göre iki kat hızlı artar,

-Koruma politikaları kırsal kalkınma açısından olumlu ancak biyoçeşitlilik açısından olumsuz sonuçlar doğurur.

Wittemyer ve diğerleri (2008)'e indexli dergilerde yer alan 6 makalede doğrudan eleştiri getirilmiştir. Bu eleştirileri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

-Geniş ölçekli veri setleriyle yapılmış olması,

-Ekonomik determinizm,

-İnsansız koruma politikalarını destekleyen çıkarımlar,

-Koruma pratiklerinin yerel halka ekonomik etkisinin yanlış açıklanması.

Son yıllarda koruma politikalarının özellikle yerel halkın koruma pratiklerinde bir paydaş olduğu, onların katılımcı yönetim tarzıyla yaşam standartlarının iyileştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Koruma alanlarının yönetiminin ilk başlarda sadece parkı ziyaret edenlere hizmet eden bir özellik taşıması zamanla içine yerel halkı da alan ve özellikle 2000'li yılından sonra ortaya çıkan modelde yöntemin amacının *Sosyal, ekonomik ve ekolojik değerlerin, ekosistem hizmetlerinin sürdürülme motivasyonu ile yönetilmesi* yaklaşımı bir taraftan sürdürülebilirliği önceleyen ve bununla birlikte koruma pratiklerine kırsal kalkınmayı prensip haline getiren bir boyut kazandırmıştır. Aslında koruma alanları hiçbir zaman kırsal kalkınma amacıyla kurulmadığı halde günümüz koruma politikalarında yoksulluğun azaltılması, yerel halkın yaşam kalitesinin artırılması açısından artan bir şekilde beklentiler oluşturmuştur (Mansourian ve diğerleri, 2008).

KIRSAL KALKINMA VE DOĞA KORUMA

Koruma politikalarındaki temel yaklaşımların ve bu yaklaşımların kırsal kalkınmayla ilişkisini anlama, doğa koruma faaliyetlerindeki kursamsal değişimlerin zaman içindeki evriminin bilinmesini ve bu bağlamda nüfus hareketlerinin daha net bir şekilde anlaşılması için önem taşımaktadır. 1970'li yıllara kadar çevresinden ve her türlü beşeri faaliyetlerden yalıtılmış bir ada olarak görülen koruma alanları, 2000'li yıllardan sonra milli ekonomilerin ve sektörel planlamaların bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır. Böylelikle koruma alanları, sadece doğal kaynak değerlerinin korunduğu, her türlü beşeri faaliyetten yalıtılmış, yerel insanları dışlayan özelliğinin aksine kırsal kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramlarını içeren özel bölgeler haline gelmiştir.

Özellikle ekonomik, teknolojik ve yönetim mekanizmalarının güncelleştirilmesi, biyoçeşitliliğin avantajlarının yaygınlaştırılması ulusal ve uluslararası ölçekte en çok dikkat çeken konular haline gelmiştir. Bu tartışmalar aynı zamanda paralel olarak yeni sosyal hareketlerin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur (Escobar, 1998). Gerçekten de koruma

alanları biyolojik çeşitliliğin ve diğer doğal kaynakların korunması dışında ulusal ekonominin bir parçası ve kırsal kalkınmanın araçlarından biri olarak görülmesi, 1970’li yıllara kadar uygulanan insansız koruma politikalarında olduğu gibi önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi koruma alanlarının çevresinde meydana gelen nüfus hareketleri, mevcut koruma politikalarının; biyoçeşitliliğe, doğal peyzaja ve kırsal kalkınmaya yani yerel halka etkileri açısından son yıllarda ortaya çıkan bir diğer önemli tartışmadır.

1970’li yıllara kadar yalıtılmış bir ada olarak görülen söz konusu sahaların zaman içinde çevresiyle olan ilişkisi ekolojik bir ağın bütünselliği dışına çıkarak çok paydaşlı yerel ve bölgesel aktörleri de barındıran ekonomik bir yapıya dönüştürülmüş, nitekim 2000’li yıllardan sonra “*Milli ekonominin ve sektörel planların bir parçası olarak görülür. Bunlar: Arazi kullanımı, iklim değişimi, enerji, sosyal gelişme, hastalıklarla mücadele, ulaşım ve altyapı planlamalarıdır.*” yaklaşımı önem kazanmıştır.

Bu kapsamda koruma alanları daha özel olarak ise milli parklar yalıtılmış bir ada olmaktan öte alt yapı hizmetleriyle, ulaşım imkânlarıyla ve kendilerine özgü doğal ve kültürel kaynaklarıyla Wittemyer ve diğerlerinin (2008)’nin hipotetik önermelerinde olduğu gibi kırsal nüfus için birer çekim alanı haline gelmişlerdir. Ancak konunun kırsal kalkınma boyutunu aşan, kırsal kalkınmayı teorik olarak farklı noktalara getiren yönlerde mevcuttur.

Örneğin kırsal kalkınmanın araçlarından biri olarak görülen eko turizm faaliyetleri koruma alanlarının çevresine gerçekleşen nüfus hareketlerinin önemli bir tetikleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eko turizm, daha önce var olmayan bir sosyal ilişki kalıbı yaratması bakımından önemli etkilere sahiptir. Genellikle arazi kullanım haklarında değişikliklere neden olduğu gibi aslında ekolojik de değildir. Ancak ısrarla koruma politikalarının ve kalkınmanın stratejik bir parçası olarak görülür (West ve diğerleri, 2006). Bununla birlikte Eko turizmin korunan alanların çevresindeki nüfus hareketlerine etkisi her şeyden önce bu faaliyete katılan insanların geçici ikametgâhlarının zamanla daimi yerleşmelere dönüşmesidir (Arı, 2008).Örneğin Andam ve diğerleri (2009) turizm faaliyetlerinin sağlayacağı iş imkânları, yatırımlar, beşeri ve fiziki sermayenin ulusal ve uluslararası kuruluşlarca sağlanması ve eko sistem hizmetlerinin devamlılığının koruma alanlarının çevresindeki nüfusun refah seviyesini artıracakını dile getirmişlerdir.

8. Kalkınma planında da, koruma alanlarının önemine eko turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi açısından yaklaşılmış yine uluslararası bir kuruluş olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ise eko turizm yerel halkın sürdürülebilir geçim kaynağı olarak değerlendirilmiş, söz konusu faaliyetlerin çeşitlendirilmesi amaç olarak belirlenmiştir (UNDP, 2012). Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) alt kuruluşu olan Dünya Koruma Gözlemeleme Merkezi (WCMC) ve ICUN da eko turizmi, yerel halkın kalkınması için özellikle milli parkların amaçları arasında saymaktadır (UNEP, 2012).

Nitekim Sekizinci kalkınma planında Türkiye’deki milli parklar gibi koruma alanlarının artırılması hedef olarak belirlenmiş, dokuzuncu kalkınma planında ise söz konusu alanların azlığına vurgu yapılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Son kalkınma planı olan onunca kalkınma planında ise ilk kez biyoçeşitliliği koruma, erozyonla mücadele gibi doğa koruma amacı dışında kırsal kalkınma kavramı öne çıkmış, kırsal kalkınmanın bir aracı olarak görülen korunan alanların içindeki ve çevresindeki köylülerin refah seviyesinin artırılması için koruma alanlarının önemi üzerinde durulmuştur. Koruma alanları bu açıdan söz konusu

sahaların refah seviyesinin geliştirilmesi için yürütülecek politikaların bir parçası olarak görülmüştür.

Kırsal kalkınmayı (DPT, 2000'den aktaran Bakırcı, 2007);

- Ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları bulunan bir süreç,
- Evrensel ölçütler, eşitlik ve denge (adalet) ilkeleri ile geliştirilmiş yaşam düzeyi
- Kırsal toplumun ülke genişliği ve refahından, yerinde kalkınarak pay alması,
- Kırsal emeğin üretken olduğu ve hakların aldığı istihdam biçimi,
- Kaynakların daha iyi ulaşım, refah ve gelirin dengeli paylaşarak geliştirilen yaşam düzeyi,
- Kırsal alanda yoksulluğun ve kötü beslenmenin yok edilmesi,
- Kırsal toplumun yaşamının modernizasyonu,
- Kent/kır ayrışımının azaltılması,
- Kırsal sayılan ortamların ekonomik kalkınması gibi unsurları içinde barındıran ve olguyu daha geniş bir perspektifte taşıyan yaklaşımlar bulunmaktadır.

Koruma politikalarında, kırsal kalkınma ve eko turizm arasında sıkı bir ilişki vardır. Teorik olarak milli parklar eko turizm faaliyetlerinin gelişmesiyle kırsal kalkınmaya olumlu etkilerde bulunmaktadır. Kırsal kalkınma bağlamında eko turizm kavramı, üç temel yaklaşımı barındırmaktadır: Doğa koruma, kırsal kalkınma ve sürdürülebilirlik. Eko turizmin, çevreye ve kırsal kalkınmaya yaklaşımı ise genel olarak şöyledir (Fennel, 2003; Wearing ve Neil, 1999'dan aktaran Akgül ve Erol, 2011);

- Doğal kaynağı bozmadan, minimum olumsuz çevresel etkiyi içermelidir,
- Yerel halkın kültürüne minimum etkiyi, maksimum saygıyı içermelidir,
- Alana gelen turistlere maksimum rekreasyonel tatmin sağlanmalı, eğitsel faaliyetler içermelidir,
- Doğal çevre ile doğrudan bir deneyim içermelidir,
- Sosyal, ekonomik, bilimsel, yönetsel ve politik açılardan yaban hayatına ve çevreye yararlı olmalıdır.

Kırsal kalkınma ve milli parklar arasındaki ilişki yalnızca eko turizm faaliyetleriyle sınırlı değildir. Her hangi bir saha milli park ilan edildikten sonra uluslararası yardımlar, alt yapı hizmetleri, eğitim, güvenlik ve sağlık hizmetlerinin söz konusu alanlara yapıldığı görülmektedir.

Özellikle Avrupa Birliği, kırsal alanda yaşam standartlarının yükseltilmesi ve gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ile daha geniş bir kırsal kalkınma yaklaşımının hayata geçirilmesini hedeflemektedir (Dıraor, 2008). Konunun yerel, ulusal ve bölgesel ölçekte milli parklar ve kırsal kalkınma arasında özellikle ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve alt

yapı hizmetlerinin geliştirilmesi bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinde ise, kırsal alanlarda alternatif turizm faaliyetlerini, özellikle eko turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi amaçlanmakta, bu açıdan eko turizm öncü sektörlerden biri olarak görülmektedir (Çeken ve diğerleri, 2007). Nitekim Avrupa Birliği dışında, Türkiye’de de milli parklarda ekoturizm faaliyetlerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

SONUÇ

Kırsal alanlarda doğal nüfus artışları başta olmak üzere nüfusta görülen artış kırsal alanlara özgü bir durum olup bu durumun koruma alanlarıyla gerçekçi bir ilişkisi görülmemektedir. Bununla birlikte onlara göre asıl tartışılması gereken konu, nüfustaki artış ve azalmalar dışında, söz konusu sahalarda yaşayan yerel insanların uygulanan politikalardan nasıl etkilendiğini ortaya koymaktır. Joppa ve diğerlerinin (2011) eleştirisi kullanılan veri setlerinin aşırı genelleştirici sonuçlar ortaya çıkarması, yerel özellikleri göz ardı etmesi çevresinde şekillenmektedir.

Literatürde ortak kaygı koruma alanlarındaki nüfus hareketlerinin yani doğal nüfus artışı veya göçlerin koruma pratiklerini başarısızlığa uğratacağı, ilgili alanlarda artan nüfusla birlikte kaynak değerleri üzerinde baskı yaratacağı şeklindedir. Bu açıdan söz konusu sahalarda gerçekten diğer kırsal alanlara göre ayırt edici bir nüfus hareketinin olup olmadığını belirlemek önem taşımaktadır

Ekosistemi ve diğer kültürel kaynak değerlerini koruma politikaları, koruma alanlarının çevresindeki nüfus hareketleri dikkate alınmaksızın uzun vadede yerel ölçekli önemli sorunlar ortaya çıkaracak ve koruma politikalarının verimliliğini de tartışmaya açacaktır. Bu sorunların bir kısmı doğal bir kısmı ise çevresel (kültürel) dir.

Koruma alanları, içerisinde veya çevresinde yaşayan insanların yaşam biçimlerinde köklü değişikliklerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Söz konusu sahalarda yaşayan insanlar dışarıdan gelen nüfusla yer değiştirebildiği gibi daha önceki bir süreçte avcılık, tarım ve hayvancılık gibi geleneksel arazi kullanım haklarında sorunlar yaşayıp korunan alanın içinde kalan arazilerinde hak mahrumiyetlerine, kamulaştırma faaliyetleri ile arazi kayıplarına uğrayabilmektedirler. Böylece söz konusu bölgelerde çok çeşitli sosyal, ekonomik ve politik sonuçları olan olumsuz bir durum ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte koruma alanları iş imkânları sağlaması, ulusal ve bölgesel, yerel iş imkânları yaratması, ekosistemin sürdürülebilirliğini sağlaması gibi pek çok olumlu etkiye de sahiptir. Böylelikle denilebilir ki koruma alanları tamamen olum veya olumsuz etkilere sahip olduğunu belirtmek güçleşmektedir

Koruma alanlarının olumlu ve olumsuz etkilerinin saptanması dışında önemli olan söz konusu bölgelerin sosyal bilimciler tarafından aktörlerin bakış açısını ele alan, bu aktörler arasındaki çatışmaların ortaya konularak bütüncül bakış açısıyla yerel unsurları yönetim planlarının parçası olarak değerlendiren çalışmaların yapılmasıdır. Konunun nüfus hareketleri bağlamında ortaya çıkaracağı sorun yerel nüfusun söz konusu bölgelerde azalmasıyla bu bölgelere özgü yerel ekolojik bilginin ortadan kalkmasıdır.

KAYNAKÇA

Akgün, B. ve Erol, S. Y. (2011). Yöre Halkının Kazdağı ve Ekoturizm Faaliyetlerine Yönelik Tutumu. *Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu* içinde (276-285). Balıkesir. Edremit.

Andam K. S, Ferraro, P.J, Sims, K.R, Healy, A. ve Holland, M.B (2010). Protected areas reduced poverty in Costa Rica and Thailand. *PNAS*. 1;107(22):9996-10001. doi: 10.1073/pnas.0914177107.

Arı ,Y. (2009). Eko turizm mi ego turizm mi? Kazdağı (Balıkesir) örneği. *V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi. 6 Kasım 2013

Arı, Y. ve Hurley, P.T. (2011). Doğal Zenginlikler ve şehirselleşme politik ekolojik dönüşümler: Edremit körfezi örneği, Balıkesir. *VI. ulusal coğrafya sempozyumu bildiriler kitabı* İçinde (ss. 345-353). Ankara: Ankara Üniversitesi

Bakırcı, M. (2007). Türkiye’de Kırsal Kalkınma Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.

Brockington, D. and Igoe, J. (2004). Eviction for conservation: A global overview. *Conservation and Society*, 4(3), 424-470.

Çeken, H., Karadağ, L., Dalgın, T. (2007). Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye’ye Yönelik Teorik Bir Çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 7:(1),1-14.

Dıraor, M. B. (2008). Katılım Öncesi AB Fonları ve Kırsal Kalkınma, Fırsatlar, Sorunlar ve Türkiye İçin Öneriler. DPT. Ankara.

Escobar, A. (1998). Whose knowledge, whose nature? Biodiversity, conservation and the political ecology of social movements. *Journal of Political Ecology*, 5, 53-82.

Harmon, D. (2004). Intangible values of protected areas. *The George Wright Forum*, 21 (2), 9-22. 24. Kasım 2013 tarihinde <http://www.georgewright.org/212harmon.pdf> adresinden erişildi.

Hoffman, D., Fay, D., and Joppa, L.N. (2011). Human Migration to Protected Area Edges in Afiraca and Latin America: Questioning Large-scale Statistical Analysis. *Conservation and Society*, 9(1), 1-7.

Joppa, L. (2012). Population Change in and Around Protected Areas. *Journal of Ecological Anthropology*, 15(1), 58-63.

Joppa, L., Loarie, S.R. and Pimm, P.S. (2009). On Population Growth Near Protected Areas. *PlosOne*. 4(1), 1-5.

Luciano, P.A (2011). Where Are the Edge of a Protected Areas? Political Dispossession, *Machu Picchu*. Conservation and Society. 9(1): 35-41.

Mansourian, S., Higgins-Zogib, Dudley, L.N ve Stolton, S. (2008). Secretariat of the Convention on Biological Diversity (2008). Protected Areas in Today's World: Their Values and Benefits for the Welfare of the Planet. Montreal, Technical Series no. 36, i-vii + 96 pages

Radeloff, C. V., Stewart, I. S., Hawbaker, J. T., Gimmi, U., Pidgeon, M. A., Flather, H. C., Hammer, B. R. and Helmers, P. D. (2010). Housing growth in and near United States protected areas limits their conservation value. *Pnas*, 107(2), 940-945. 01. Aralık 2013 tarihinde <http://www.pnas.org/content/107/2/940.full> adresinden erişildi.

Radeloff, C. V., Stewart, I. S., Hawbaker, J. T., Gimmi, U., Pidgeon, M. A., Flather, H. C., Hammer, B. R. and Helmers, P. D. (2010). Housing growth in and near United States protected areas limits their conservation value. *Pnas*, 107(2), 940-945. 01. Aralık 2013 tarihinde <http://www.pnas.org/content/107/2/940.full> adresinden erişildi.

Scholte, P. and de Groot, W.T. (2010). From Debate to Insight: Three Models of Immigration to Protected Areas. *Conservation Biology*, 24(2), 630-632. Doi: 10.1111/j.1523-1739.2009.01.3114.x

Scholte, P. and de Groot, W.T. (2010). From Debate to Insight: Three Models of Immigration to Protected Areas. *Conservation Biology*, 24(2), 630-632. Doi: 10.1111/j.1523-1739.2009.01.3114.x

Seto K.C, Fragkias, M, Güneralp, B, ve Reilly, MC. (2011). A Meta-Analysis of Global Urban Land Expansion. PLOS-ONE. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0023777> adresinden erişildi.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2015). World Population Prospects: The 2015 Revision, Key Findings and Advance Tables. Working Paper No. ESA/P/WP.241.

UNSECO, (2014). Historic Sanctuary of Machu Picch <http://whc.unesco.org/en/list/274>, web sitesinden 07 Kasım 2014 tarihinde erişildi.

West, P., Igoe, j. and Brockington, D. (2006). Parks and Peoples: The Social Impact of Protected Areas. *The Annual Review of Anthropology*, 35, 251-277. Doi: 10.1146/annurev.anthro.35.081705.123308.